

Monica PUIU
Carmen NISTOR

Doctoral School of Economics and Business Administration,
University of Alexandru Ioan Cuza, Ia i, România

COMBATEREA FRAUDELOR PRIN FOLOSIREA TEHNOLOGIILOR INFORMATIONALE. E-DOCUMENTUL JUSTIFICATIV.....O SOLUTIE???

* Traducere din publicația în limba engleză Network Intelligence Studies nr. 1/2013

Keywords

Fraud
Information Technologies
E-accounting

JEL Classification

M41,M42,M15

Abstract

Knowledge society led, simultaneously, to the globalization of fraud potential. In this purpose, numerous tools and computer techniques have been created in order to combat fraud. Analyzing the main characteristics and specific operations we consider that all have a great drawback: they don't allow the identification of irregularities or fraud in real time, exactly when they occur. From this perspective, the purpose of this article is to introduce a new concept of software which, once implemented, will not only allow access to such data in real time, but, at the same time, will facilitate the work of auditors. The article presents the basic principles for the functioning mode of such applications.

Located at the concept stage, the design and implementation of this program involves collaboration between many national bodies (CECCAR, CAFR, MFP) and adapting accounting legislation in the field. However we consider that this can be the future of a small percent of economic frauds and less work for auditors or state institution in this field.

INTRODUCERE

Fenomenul de fraudă economică cunoaște un amplu proces de maturizare negativ în România. Dovada acestei afirmații sunt pierderile raportate de companii de pe urma activităților de infracționalitate economică, care se ridică anual la peste zeci de milioane de euro.

Potrivit studiilor efectuate de companii specializate [1], peste 40% dintre societățile comerciale care își desfășoară activitatea în România au fost victime ale fraudelor economice, în medie fiecare dintre acestea raportând cca. apte incidente de acest gen anual. Din nefericire, față de perioada anterioară, numărul incidentelor raportate s-a dublat sau chiar s-a triplat. Dacă în 2005, 28% dintre companii raportaseră fraude economice, în 2008, 36% din companii au fost victimele unor astfel de acțiuni, în timp ce în 2011 procentul societăților care au suferit astfel de incidente a ajuns la 40%.

În acest sens, în anul 2011, valoarea totală a pierderilor raportate de pe urma activităților de infracționalitate economică a fost de cca. 14 milioane euro, aproximativ 300.000 euro pe societate fraudată (suma fiind de două ori mai mare față de 2005).

Conceptul de fraudă se referă la un act intenționat al unei singure persoane sau al mai multor persoane din conducere, dintre cei înscrși cu guvernarea, dintre angajați sau terți, care implică utilizarea în el însuși pentru a obține un avantaj nedrept sau ilegal.

Cel mai afectat de acest fenomen negativ sunt companiile mari, cu peste 5.000 de salariați (62% din totalul companiilor care au suferit fraude), în timp ce societățile cu mai puțin de 200 de angajați au fost mai slab afectate (36%). Din punct de vedere al industriilor implicate, un procent ridicat de fraudare se regăsește în cadrul societăților din domeniul asigurărilor și al comerțului cu amănuntul – 57%, urmat de industria automobilelor – 44% și cea farmaceutică – 27%.

Printre cele mai des întâlnite mijloace de fraudare raportate de către companiile românești se numără: însușirea necuvenită de active (23%), încălcarea drepturilor de autor (15%), fraudă contabilă (15%) și corupția (10%). În doar 6% din cazuri depistarea fraudelor a fost posibilă prin intermediul sistemului de control intern, de cele mai multe dintre ele fiind detectate la

întâmplare (12,9%) sau apelându-se la surse externe special în acest scop (35,5%).

În continuare ne vom concentra asupra fraudei contabile, a modurilor de realizare și a posibilelor autori.

1. CÂTEVA ASPECTE ESENȚIALE PRIVIND FRAUDA CONTABILĂ

Frauda insistă asupra definițiilor și opiniilor dezvoltate în literatura de specialitate dar și de către practica contabilă asupra diferențelor notabile dintre fraudă și eroare, vom sublinia clar linia dintre aceste două concepte este foarte fină, unica diferență constând în intenția (voit în cazul fraudei, neintenționat pentru eroare) de a realiza o acțiune care se duce la prezentări eronate în situațiile financiare.

Prezentarea eronată prin raportarea financiară frauduloasă presupune prezentări eronate intenționate care includ omisiuni ale valorilor sau dezvoltărilor de informații în situațiile financiare pentru a induce în eroare utilizatorii acestora. Aceasta se poate realiza, în principal, prin: [2]

- Manipulare, falsificare, contrafaceri, modificarea înregistrărilor contabile sau a documentației justificative pe baza cărora sunt redactate situațiile financiare anuale;

- Declarații eronate în situațiile financiare cu privire la evenimente, tranzacții sau alte informații semnificative, inclusiv omisiunea deliberată a acestora;

- Aplicarea greșită, în mod intenționat, a principiilor contabile legate de evaluare, clasificare, modul de prezentare sau furnizarea de informații.

Concept consacrat, fraudă ocupă o preocupare specială în cazul auditului, auditorul fiind cel preocupat de fraudă care generează o prezentare eronată semnificativ în situațiile financiare anuale [3]. În acest sens observăm manifestarea funcției de depistare a fraudei din partea auditorului în ideea de a preveni pe viitor astfel de acte. Dar, oare nu s-ar ușura munca auditorului dacă această prevenire s-ar realiza automat de către contabilitate? Nu și-ar folosi acesta timpul de lucru mai eficient, eliminând activități repetitive care solicită resurse de toate felurile (umane, materiale, financiare, timp)?

După cum subliniază literatura de specialitate, în funcție de autorii ei, fraudă poate fi realizată de conducerea unei entități economice sau de către angajați. Implicarea

conducerii în activități frauduloase presupune ca fraudă să fie comisă de una sau mai multe persoane din conducere sau de către cei înscrinați cu guvernarea, în timp ce fraudă comisă de angajați se manifestă în cazul acelor persoane care se află în raporturi de muncă cu societatea fraudată.

Raportarea financiară frauduloasă generată de membrii conducerii presupune folosirea unor tehnici ca [4]:

- Înregistrarea unor intrări fictive în registrul contabil, în special către sfârșitul exercițiului, pentru a manipula rezultatele din exploatare sau pentru a atinge alte obiective;
- Modificarea necorespunzătoare a prezumțiilor și schimbarea raționamentelor utilizate pentru estimarea soldurilor conturilor;
- Omiterea, avansarea sau întârzierea recunoașterii în situațiile financiare a evenimentelor și tranzacțiilor care au loc în timpul perioadei de raportare;
- Ascunderea sau neprezentarea unor fapte care ar putea afecta valorile înregistrate în situațiile financiare;
- Angajarea în tranzacții complexe care sunt structurate astfel încât să prezinte eronat poziția sau performanța financiară a entității;
- Modificarea înregistrărilor și a condițiilor legate de tranzacții semnificative și neobișnuite.

În oricare dintre situațiile menționate anterior, există o complicitate între angajații entității sau cu terții din afara întreprinderii.

Având în vedere aceste aspecte, intenția de reducere a acestor activități ar trebui să aibă ca punct de plecare tocmai sursa de manifestare, contabilul/economistul înscrinat cu înregistrarea tranzacțiilor economice desfășurate de societatea al cărei angajat este în sistemul informatic aferent sau în contabilitate. La ora actuală, dezvoltarea tehnologiilor informaționale a avut un impact considerabil asupra muncii contabilului, dar a sporit concomitent ansele ca acesta să poată ascunde sau cosmetiza în sistem anumite tranzacții.

Dar, în opinia noastră, dacă tehnologiile informaționale au înmulțit cazurile de fraudă contabilă (pe lângă alți factori), tot cu ajutorul acestora se pot găsi soluții eficiente de combatere a acestora.

2. FOLOSIREA TEHNOLOGIILOR INFORMAȚIONALE PENTRU INVESTIGAREA FRAUDELOR

Odată cu globalizarea și dezvoltarea societății cunoașterii, potențialul de fraudă s-a dezvoltat. În acest sens, au fost create noi instrumente și tehnici informatice în vederea combaterii și extinderii acestui fenomen. În vederea detectării datelor cu potențial de fraudă ridicat, investigatorul/persoana înscrinată cu această misiune poate apela la trei mari instrumente: [5]

- Softul specializat în data mining – instrument care explorează o bază de date în vederea determinării structurilor și relațiilor dintre date;

Programele software de data mining constituie rezultatul cercetării avansate în utilizarea tehnologiei sistemelor expert în contabilitate/audit, oferind opțiuni multiple pentru identificarea fraudelor din tranzacțiile financiare ale companiilor. Plecând de la analiza datelor, investigatorul poate dezvolta profiluri diverse de fraudă din structurile existente într-o bază de date. Identificarea și în alegerea profilurilor de fraudă facilitează accesul investigatorului la activitatea frauduloasă din interiorul organizației.

Softurile de data mining au o serie de caracteristici comune: *sortarea* – aranjarea datelor din baza de date în funcție de un anumit câmp cheie; *selectarea înregistrărilor care se repetă* – interogarea bazei de date în vederea reinerii înregistrărilor pe anumite tipuri de valori investigate; *reunirea fișierelor de date* – combinarea anumitor fișiere în vederea obinerii de înregistrări pentru analiză; *duplicarea fișierelor* – creșterea fișierelor în vederea duplicării acestora, pentru a se determina, de exemplu, plăți duplicate; *analiza indicatorilor economico-financiarilor* – realizarea de analize a unor corelații verticale și orizontale pentru a se descoperi anomaliiile din situațiile financiare și/sau înregistrările contabile.

O serie din instrumentele software de data mining folosite pentru descoperirea fraudelor sunt: WizRule; Financial Crime Investigator; IDEA® - Data Analysis Software, Analyst's Notebook etc.

- Bazele de date publice conțin numeroase înregistrări accesibile publicului larg gratuit sau contra unei taxe, putând fi ușor accesate cu scopul investigării fraudelor atunci când nu există și alte instrumente/surse disponibile;

În momentul în care investigatorul nu poate identifica o informație de care este interesat din bazele de date disponibile, el poate localiza informația necesară din bazele de date ale Curții de Conturi, Registrului Comerțului, primăriilor, site-urilor oficiale ale altor companii etc.

De altfel, literatura Business Intelligence (Investigații economice cu instrumente informatice) arată că 95% din munca de spionaj utilizează ca surse sigure bazele de date publice.

- Internetul.

Rețeaua Internet este folosită de către investitori în vederea accesării bazelor de date comerciale/online. Chiar dacă utilizarea pe Internet este adeseori imprecisă, investitorii versativi se interesează în bazele de date comerciale precum LexisNexis sau Dialog atunci când fac cercetări de amploare internțională.

De baze de date accesibile online dispun și jurnalele și revistele internaționale, care oferă acces la date importante pentru investitori. Cele mai folosite site-uri pentru investigarea fraudelor la nivel internțional sunt: KnowX – oferă acces la numeroase informații publice; Switchboard – identifică entități, persoane, adrese; Zoominfo – lucrează cu agenți inteligenți etc.

3. PREVENIREA FRAUDELOR CONTABILE CU AJUTORUL TEHNOLOGIILOR INFORMAȚIONALE

Am văzut anterior că investigatorul preocupat de detectarea fraudelor are la dispoziție mai multe instrumente și tehnologii informaționale. Toate acestea însă examinează dacă activitățile frauduloase au avut loc, și nu dacă este posibil să se producă. Dar dacă folosirea tehnologiilor informaționale ar putea preveni apariția fraudei, sistând acțiunile sursei acestora (angajații, conducerea, terții).

Prevenirea activităților frauduloase pornește chiar de la unul din cauzele înmulțirii sale, și anume, folosirea tehnologiilor informaționale. Am văzut că diversificarea acestora a stat, într-o mare măsură, la înmulțirea cazurilor de înregistrări frauduloase. Tocmai din aceste considerente apreciem că, în egală măsură, utilizarea lor în vederea prevenirii ar constitui o măsură de succes pentru stoparea acestui fenomen negativ.

Cum ar funcționa un astfel de sistem, program sau modul informatic? De la bun început subliniem că dezvoltarea unui astfel de program, chiar și la nivel conceptual, presupune munca susținută a specialiștilor din mai multe domenii: contabilitate, audit, informatică, management, rețelistic etc. Astfel, specialistul contabil este cel care are cunoștințe profunde privind circulația și înregistrarea documentelor

contabile; auditorul este cel care ține conturile și care conturile sunt predispuse a comite cele mai multe erori, cu alte cuvinte, ține unde se caute eventualele cazuri de fraudă; analistul de sistem face legătura între contabilitate și informaticieni, dezvoltatorii în sine a programului, specialistul în rețele este cel care va face joncțiunea între bazele de date diferite și va găsi soluții de transmitere a datelor online, în timp ce managerul va gestiona acest întreg proiect, stabilind sarcini, rezolvând probleme și găsi soluții.

Pe scurt, aceștia sunt principalii actori implicați în dezvoltarea acestui program informatic (până în prezent îi conferim acest statut, dar pe viitor vom vedea în ce categorie se încadrează din punct de vedere software).

Obiectivul programului îl constituie prevenirea fraudei contabile prin verificarea veridicității înregistrărilor contabile. Avem în vedere faptul că aproximativ 99% din contabilitate este actualmente informatizată, în sensul că tranzacțiile economice realizate pe parcursul perioadei înregistrate în Registrul Jurnal, de pildă, sunt introduse în programul de contabilitate sau modulul aferent. În acest sens, utilizatorul programului are două posibilități: de a înregistra în mod corect tranzacțiile și operațiunile economice ca atare, pe baza documentelor emise sau recepționate, sau, varianta în care omite să înregistreze sau înregistrează în mod eronat operațiunile respective, distrugând, modificând sau „fără când dispărute” anumite documente.

De îndată de nepreferat, cea de-a doua variantă are loc destul de frecvent, fie la inițiativa angajatului care speră la un câștig care să-i suplimenteze veniturile, fie la cererea conducerii, care intenționează să creeze o anumită imagine (pozitiv/negativ) asupra situației financiare a societății. În oricare dintre aceste situații, există posibilitatea apariției acestor fenomene.

În vederea stopării lor, o soluție facilă o constituie introducerea și utilizarea pe scară largă a documentelor în format electronic. Chiar dacă și în România s-au adoptat o serie de reglementări privind emiterea și arhivarea documentelor financiar-contabile în format electronic [6], considerăm că acesta ar trebui să fie doar începutul.

Ce propunem în acest sens? Fiecare document justificativ care stă la baza înregistrării tranzacțiilor economice în contabilitate să fie emis pe cale electronică, înregistrându-se automat în sistemul informatic/baza de date a celor doi participanți la

tranzac ie. Practic, atunci când un furnizor emite, de exemplu, o factură către un client, aceasta va apărea în a teptare în sistemul partenerului. Acesta la rândul lui are două opțiuni: acceptarea facturii în sistem, după verificarea corectitudinii datelor sau retrimiterea către furnizor, dacă se constată eventuale nereguli, omisiuni, calcule greșite. Realizarea acestui fapt presupune luarea în calcul a mai multor aspecte. Fiecare entitate economică are posibilitatea de opțiuni privind softul contabil pe care îl utilizează, prin urmare vorbim de transmitere de documente justificative în format electronic între baze de date diferite, între programe dezvoltate în limbaje de programare distincte. Intervine, de asemenea, problema identificării corecte a partenerului. De unde va veni programul exact către parteneri să emit documentul, cu alte cuvinte, către care bază de date să-l expedieze? De asemenea, trebuie luat în calcul și varianta în care pot exista 20 de parteneri, de exemplu, care folosesc același program contabil (WinMentor). Toate aceste probleme trebuie avute în vedere încă din etapa conceptuală de dezvoltare a programului.

Care este ideea din spatele acestui software? În momentul în care un furnizor emite o factură către un client considerăm că aceasta este sau nu înregistrată în sistemul acestuia din urmă. Dar, același program avertizează furnizorul că: (1) clientul a înregistrat factura în sistem deci tranzacția este finalizată; (2) clientul nu a înregistrat-o, având statutul „în a teptare”, de exemplu; (3) la sfârșitul lunii, factura nu a fost încă înregistrată de client, prin urmare avem de-a face cu un caz de fraudă, fiind clar intenția acestuia din urmă de a nu înregistra tranzacția care a avut loc.

În acest context, dacă ne raportăm la munca auditorului financiar, care, la un moment dat, în demersul său, face contraverificări ale înregistrărilor unei societăți auditate și la partenerii acesteia, este lesne de înțeles că programul permite cunoașterea exactă a acelor tranzacții sau operațiuni economice care nu au fost înregistrate prin intermediul acestui program.

Această situație este cu titlul exemplificativ, ilustrând principiul și modul de funcționare al acestui posibil soft. Însă, generalizat, trebuie luate în calcul întreaga gamă de documente justificative care pot fi emise/primate de către o societate comercială, de varietatea operațiunilor economice care se pot desfășura între agenții economici, de o varietate de factori cu incidență asupra posibilității de dezvoltare și implementare a unui astfel de program (socio-

economici, politici, legislativi, chiar și naturali). Aceste aspecte vor face însuși, pe rând, obiectul unor cercetări viitoare.

De asemenea, în acest sens, subliniem importanța implicării tuturor actorilor din scena economico-politică pentru succesul unui astfel de soft. Dacă luăm în calcul avantajele pe care le-ar aduce dezvoltarea și folosirea unui astfel de program atât pentru operatorii economici, dar și pentru stat și organismele sale, precum și pentru alte organizații și profesii (contabili, auditori, evaluatori), considerăm că lucrul în echipă între toți actorii interesează și constituie „rețeta de succes” pentru realizarea și implementarea acestei idei.

Profesia contabilă nu ar mai fi blamată pentru potențialele acțiuni frauduloase (orice persoană obișnuită, nefamiliarizată cu activitățile financiar-contabile, este de părere că „contabilul fură!”); auditorii nu ar mai fi artași cu degetul că nu și fac treaba (în virtutea marilor scandaluri financiare care au zguduit mapamondul și care sunt condamnate, de altfel, pentru colapsul și criza economico-financiară în care ne aflăm); statul nu ar mai fi condamnat că ține doar să perceapă taxe și impozite dar nu în elege contribuabilul; societățile comerciale, prin conducere și angajați, nu ar mai fi tentați doar să fraudeze statul și organismele sale, pentru a-i diminua taxele și impozitele.

Pentru a realiza acest deziderat apreciem colaborarea dintre toate categoriile descrise anterior esențial: lucrul în echipă între stat și operatorii economici ar stopa amploarea fenomenului fraudulos – mentalitatea românească apreciază că „statul este cel mai mare hoț”; deschiderea și transparența informațiilor transmise între diverse organisme ale profesiei contabile și auditorilor cu cele ale statului și agenților economici ar conduce la sporirea capacității actului decizional și la alegerea celor mai bune soluții la problemele cu care se confruntă societățile comerciale.

CONCLUZII

Lumea se află într-o continuă schimbare (nimic nu este mai permanent decât schimbarea!). Literatura de specialitate de factură economică dezvoltă de ceva vreme încoace explicații din ce în ce mai diverse la problemele cu care se confruntă economia (la nivel mondial, național etc.). Singurul punct spre care toate aceste opinii converg este faptul că schimbările socio-economice își pun amprenta asupra modului în care se desfășoară tranzacțiile, se încheie afacerile și se dezvoltă economia.

Dacă luăm în calcul raportul existent, prin orice lege a naturii, de parte la întreg, suntem de comun acord cu ideea potrivit căreia toate elementele microeconomice, de la nivelul unei companii ca entitate, aplicând tehnica bulgarelui de zăpadă, se amplifică, având repercusiuni în influențând, la nivel global, economia unei țări, a unei națiuni, în cele din urmă, întreaga economie mondială.

În acest sens, observăm că tocmai dezvoltarea și diversificarea posibilităților și manierei de desfășurare a afacerilor au fost cele care au condus la propagarea fenomenului fraudulos și a tuturor activităților sub care se poate manifesta. Iar dacă nu se iau în considerare sursele necesare diminuirii, ideal, stopării acestui fenomen, vom asista la adevăratul „ciclu natural”, în care nu va mai exista ce să fie furat, ce să fie fraudat. Poate că suntem puși în „futurist”, desprins din scenariile SF, dar orice fenomen are anumite faze de manifestare, la fel ca fiecare lucru în natură (naștere, tinerețe, maturitate, bătrânețe, și, în final, dispariție). Problema cu fraudă este că va ajunge în ultimă fază doar la momentul în care nu va mai exista obiectul acțiunii, și anume, ce să fie fraudat. Aceasta va însemna colapsul afacerilor și a economiei în general, cu incidențe grave asupra întregii activități umane.

Observăm că toate mijloacele, tehnicile, programele, acțiunile desfășurate de diverse organisme profesionale (contabili, auditori) dar și ale statului (DNA) precum și internaționale (IFAC, IASB) au ca scop combaterea fraudei prin investigare operațiunilor și tranzacțiilor economice desfășurate în trecut, bineînțeles, în ideea de a stopa manifestarea unor acțiuni similare pe viitor. Efortul este enorm dar nu suficient, fraudele continuă să se desfășoare nestingherit. Mintea ingenioasă a omului împreună cu tehnologiile de ultimă oră pe care le are la dispoziție creează o combinație de „succes”, generând noi și noi scenarii și posibile activități frauduloase.

Tocmai din aceste considerente apreciem că prevenirea și nu descoperirea ulterioară a activităților frauduloase în contabilitate va duce la stoparea acestui fenomen. Și avem în vedere acele fapte care se pot produce la momentul înregistrării efective a tranzacțiilor economice, până la întocmirea raporturilor financiare, care, în cazul în care pe parcursul unui exercițiu financiar au avut loc astfel de evenimente,

bineînțeles, că nu mai redau fidel realitatea economică din cadrul societății.

Beneficiile pe care le-ar aduce dezvoltarea și adoptarea pe scară largă a unui sistem sunt de necontestat. Profesia contabilă ar fi privită cu alți ochi, atât de opinia publică, dar și de organismele statului iar munca auditorilor ar fi vizibilă și urată, verificările specifice demersului de audit fiind văzute atât din punct de vedere al timpului cât și al volumului de muncă, resurselor folosite etc.

Creșterea gradului de transparență implică însă și riscuri pentru cei implicați: este posibil ca societățile comerciale să nu fie de acord cu un astfel de program, apreciind că s-ar produce o încălcare a confidențialității datelor etc.; acesta ar trebui introdus printr-o lege sau act național în acest sens, dar care să nu contravină normelor și legislației de la nivel european sau mondial. Prin urmare trebuie avuți în vedere toți factorii și toate situațiile care pot decurge din dezvoltarea și adoptarea pe scară largă a unui astfel de program, motiv pentru care vom dezvolta subiectul și în alte lucrări viitoare.

Bibliografie

- [1] Studiu Infomina - *Fraudele economice în România*, 2012, <http://www.infomina.ro/pdf/Fraudele%20economice%20in%20romania.pdf>, [accesat la 27.05.2013, 14.25]
- [2] Horomnea, E. (2011). *Audit financiar: Concepte. Standarde. Norme*. Ediția a II-a, revizuită și actualizată. Iași: TipoMoldova
- [3] Horomnea, E., Pașcu, A.M., Istrate, A.M. (2012). *Contabilitatea creativă, între denumire neinspirată, reglementare și fraudă*. Revista audit financiar, Anul X, no. 86.
- [4] Toma, C. (2012). *Rolul auditului financiar în creșterea calității informațiilor financiare*, Revista audit financiar, Anul X, nr. 95-11
- [5] Andone, I. (coordonator), Georgescu, I.C., Toma, C., Solomon, D.C. (2013). *Metodologia și etica cercetării științifice în contabilitate și sisteme informaționale*. Iași: Tehnopress, pp. 258-263
- [6] *Legea nr. 148/2012 privind înregistrarea operațiunilor comerciale prin mijloace electronice*, publicată în Monitorul Oficial, Partea I, nr. 509, din 24 iulie 2012.